

Juozas SKIRIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Lietuvių išeivijos institutas: darbų ir tyrinėjimų 1994–2024 metais apžvalga

Santrauka. Užsienio lietuvių akademinės visuomenės atstovų – profesorių aktyvus dalyvavimas atkuriant Vytauto Didžiojo universitetą Kaune ir jame dėstant įvairiausių kursų natūraliai kėlė mintį universitete įsteigti instituciją, kuri užsiimtų išeivijos istorijos tyrimais. Nuo 1994 m. pradėjo veikti Išeivijos studijų centras, vėliau išaugęs į Lietuvių išeivijos institutą (toliau – LII). Centre ir institute skirtingu metu dirbo ir dirba nuo dviejų iki dešimties darbuotojų. Ši mokslo įstaiga kaupia ir tvarko diasporos archyvus, kurių yra per 90 fondų, juos tyrinėja ir skelbia tyrimų rezultatus. Dėmesys skiriamas ne tik lietuvių diasporos istorijai, bet ir šiuolaikinės migracijos problemoms. Nuo 2006 m. pradėtas leisti mokslo žurnalas „Oikos“ (du numeriai per metus), kuriame publikuota per 280 mokslo ir apžvalginių straipsnių, taip pat ženklus skaičius recenzijų ir šaltinių publikacijų. Šios mokslo įstaigos darbuotojai parengė ir išleido apie 60 monografijų ir šaltinių, organizavo tarptautines ir nacionalines konferencijas, seminarus, apskritojo stalo diskusijas, pristatydavo knygas, parodas ir dokumentinius filmus įvairiomis išeivijos temomis, dalyvauja įgyvendinant projektus. Tokie mokslo procesai institute vyksta ir toliau, atskleidžiamos naujos išeivijos istorijos temos ir svarbios dar netyrinėtos problemos. Be viso to, institute buvo parengtos ir apgintos kelios dešimtys disertacijų. LII renginiuose ir žurnale „Oikos“ vietą randa įvairių mokslo sričių: istorijos, sociologijos, kultūrologijos, religijos, filosofijos, meno ir kitų specialistų tyrinėjimai, kurie padeda geriau suvokti išeivijos likimus svetimuose kraštuose. LII darbuotojai per 30 metų padėjo tvirtus pagrindus naujai istorijos mokslo kryptčiai – *emigrantologijai*, kurioje darbuojasi vis daugiau įvairių sričių mokslininkų, kad būtų kuo objektyviau nušviesta užsienio lietuvių istorija.

Raktažodžiai: Lietuvių išeivijos institutas, Išeivijos studijų centras, VDU, Kaunas, tyrimai, „Oikos“, monografijos, disertacijos, šaltiniai, straipsniai, konferencijos, seminarai, Vytauto Kavolio dirbtuvės, egzodas.

Vytauto Didžiojo universitetas Kaune praeitų metų, t. y. 2024-ųjų, lapkričio 8 d. minėjo savo atkūrimo 35-metį. Jis sutapo su universiteto padalinio, skirto lietuvių išeivijos istorijos tyrimams, pirmiausia Išeivijos studijų centro (toliau – ISC arba Centras), vėliau ir Lietuvių išeivijos instituto (toliau – LII arba Institutas) įkūrimo 30-mečiu. Ta proga Instituto darbuotojai lapkritį–gruodį organizavo įvairius renginius: seminarus, parodas, knygų akcijas, dokumentinių filmų pristatymus bei keletą konferencijų. Pirmą šventinę dieną Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekos-muziejaus (toliau – muziejus) patalpose (tame pačiame pastate adresu S. Daukanto g. 25) įvyko šventinė konferencija „**Lietuvių diasporos tyrinėjimai: platėjantys akiračiai ir ateities iššūkiai**“. Ją atidarė VDU rektorius, akademikas, prof. Juozas Augutis, kuris savo kalboje labai gerai įvertino Instituto ir jo mokslininkų darbus ir pasiekimus tyrinėjant lietuvių išeivijos istoriją. Konferencijoje mokslininkai perskaitė 10 pranešimų, kurių du buvo tiesiogiai susiję su Instituto mokslininkais ir jų tyrinėjimais. Pasibaigus renginiams, žiniasklaidoje buvo paviešintos apžvalgos, skirtos LII jubiliejui ir Instituto pasiekimams bent fragmentiškai pristatyti visuomenei.¹

Renkant ir studijuojant medžiagą (LII darbuotojų paskelbti tyrimai, žurnalo „Oikos“ medžiaga ir pan.), skirtą pranešimui, kuris vėliau virto į šį straipsnį, paaiškėjo, kad nedidelės apimties tekste tegalima paviršutiniškai, pačiais bendriausiais bruožais aptarti išsikeltą objektą. Didelės apimties medžiaga apie Lietuvių išeivijos institute atliktus tyrimus (publikuotos monografijos, šaltiniai ir straipsniai; konferencijos, seminarai, apskritojo stalo diskusijos, jų metu keltos mokslinės problemos; paskaitos ir parodos) noromis nenoromis orientuoja bent į galimos studijos parengimą ateityje. Nežiūrint to, vis dėlto verta jubilėjaus proga bent fragmentiškai aptarti LII atliktus darbus, įvertinti jų reikšmę ir apmąstyti, kokios dar gali būti Instituto veiklų perspektyvos, į kokias svarbesnes temas tikslinga kreipti mokslininkų dėmesį.

Šiame straipsnyje išeivijos istorijos tyrinėtojo išsakytos pastabos – tai gana subjektyvi ir asmeninio pobūdžio nuomonė. Kai kurie teiginiai skaitytojui gali kitaip atrodyti, būti kiek kitaip vertinami. Tai visiškai suprantama. Taip atsiranda galimybė toliau diskutuoti, kelti problemas, formuluoti naujas temas būsimiems tyrimams.

Lietuvių išeivijos instituto įkūrimas

Nieko neturėtų stebinti tokios specifinės institucijos kaip Lietuvių išeivijos institutas gyvavimas Vytauto Didžiojo universitete (toliau – VDU). Tai suprantama, nes universiteto atkūrimas ir pradinė veikla buvo glaudžiai susijusi su lietuvių išeivių akademinė visuomene. Lietuvių išeivijos profesūra su turima profesine ir organizacine patirtimi puikiai įsiliojo į atkurto universiteto administracinę ir pedagoginę veiklą. Žinoma, drauge buvo

¹ Skirius, Juozas, „Lietuvių išeivijos instituto Kaune 1994–2024 m. darbų apžvalga“, *Pasaulio lietuvis*, 2024 lapkričio 23, <https://pasauliolietuvis.lt/lietuviu-iseivijos-instituto-kaune-1994-2024-m-darbu-apzvalga/?print=print>; Kuizininė, Dalia, „Trys Lietuvių išeivijos instituto dešimtmečiai: istorija ir dabartis“, *Draugas*, 2024 gruodžio 12, nr. 99, 5, 11.

kalbama ir apie platesnius tyrimus, skirtus lietuvių išeivijos istorijai nušviesti. Regis, universitete pirmieji į išeivijos tyrimus įsijungė literatūrologai ir kultūrologai, po to ir istorikai.

Gausi mūsų tautos diaspora užsienyje iki tol sulaukdavo tik pavienių tyrinėtojų išeivijoje ir sovietinėje Lietuvoje. Sovietiniu laikotarpiu pasirodę tekstai (straipsniai ir knygos) buvo skirti lietuvių išeivijai, jos pasaulėžiūrų srovėms, idėjinėms kovoms nušviesti, lietuviškai spaudai ir kairiosios krypties asmenybėms pristatyti. Drauge pastebimi bandymai aiškintis patį emigracijos procesą, skaičiuojant išvykusiuosius, aptariant emigracijos bangas. Tačiau visa tai buvo apribota sovietinio marksizmo. Daugelis tyrėjų buvo susitelkę į komunistuojančios srovės, vadinamos pažangiečiais, aprašymus. Sovietiniai autoriai gana griežtai vertino patriotinės išeivijos (katalikų, tautininkų, socialistų ar liberalų) veiklą.² Pavyzdžiui, Jonas Aničas, peržengdamas kritikos ribas, aštriai ir tendencingai aprašinėjo išeivių organizacijas, tokias kaip VLIK, ALT, BALF ar JAV lietuvių bendruomenė.³ Taip buvo iškreipiamas tikrasis vaizdas, menkinama išeivijos veikla, juodinami iškilūs dešinės ir liberalesnės krypties veikėjai.

1994 m. lapkričio 23 d. įkurtas Išeivijos studijų centras, o jo pagrindu 2000 m. kovo 24 d. – pelno nesiekianti viešoji įstaiga Išeivijos institutas. Steigėjai – VDU ir Kauno miesto savivaldybė. Pastaroji leido Institutui, pagal panaudos sutartį, naudotis pastatu. Centras, kaip ir keletas kitų VDU padalinių, čia turėjo savo kampą, kaip dabar turi Prezidento Valdo Adamkaus biblioteka-muziejus. Centras visą laiką buvo VDU padalinys, ir tik 2012 m., panaikinus viešąją įstaigą, buvo pakeistas jo pavadinimas į Lietuvių išeivijos institutą. Jo paskirtis – tirti ir viešinti lietuvių diasporos pasaulyje atsiradimą, užsienio lietuvių visuomenės veiklos kultūrinės ir politinės problemas bei kitus jos gyvenimo aspektus, kaupti išeivijos kultūrinį ir archyvinį paveldą.⁴ Tai – vienintelė Lietuvoje mokslo įstaiga, skirta lietuvių išeivijos tyrimams. Pirmiausia impulsą Centrai atsirasti, anot šviesios atminties Lino Salduko, suteikė JAV lietuvių veikėjas, enciklopedistas, kolekcionierius Bronius Kviklys, kuris išreiškė norą padovanoti savo sukaupą dokumentų rinkinių kolekciją.⁵ Centras ir Institutas pradėjo papildyti ir toliau pildosi išeivijos atstovų sukauptais archyvais, kolekcijomis, kurios tampa tyrinėjimų baze. Institutas – tai palyginti maža institucija, kurioje dirbo kaip mokslo tyrėjai 5 ir daugiau mokslininkų (šiuo metu jų yra 12). Per 30 metų atlikta daug reikšmingų darbų: tai – ne tik instituto darbuotojų paskelbti tyrimai ir išleistos knygos ir straipsniai, bet ir instituto direktoriaus Egidijaus Aleksandravičiaus pastangos tinkamai formuluoti ne tik veiklos kryptį, bet ir konferencijų, seminarų, disertacijų temas bei sugebėjimas telkti apie Institutą mokslininkus išeivijos tyrinėtojus iš visos Lietuvos (konferencijos, seminarai-diskusijos, kolektyviniai leidiniai). Tai leido išplėsti

² *Istorijos klastotojai. Užsienio lietuvių nacionalistų koncepcijų kritika Tarybų Lietuvos istorijos klausimais (1940–1974)*. Vilnius: Mintis, 1976, 192 p.; *Lietuvių buržuazinių emigrantų istoriografijos kritika: straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mokslas, 1980, 152 p. ir kt.

³ Aničas, Jonas, „JAV lietuvių emigrantų politinis klerikalizmas 1945–1950 m.“, *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, A serija* 1 (42) (1973), 51–65; Aničas, Jonas, „Lietuvių išeivijos pažangiųjų jėgų kova prieš klerikalizmą“, *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, A serija* 3 (48) (1974), 27–37 ir kt.

⁴ *Lietuvių išeivijos institutas*, sud. Lietuvių išeivijos institutas. Kaunas, [s.a.], p. 3; 2025 04 01 Daivos Dapkutės laiškas Juozui Skiriui, asmeninis archyvas, b. „Korespondencija 2025–2026 metais“, l. n.

⁵ Saldukas, Linas, „Diasporos lobiai“, *Darbai ir dienos* 2 (11) (1996), 258.

tyrimo sričių spektrą. Pavyko universitete tam tikram laikui sukurti specializuotas magistro studijas, skirtas išeivijos istorijos klausimams studijuoti, – tai Migracijos politikos ir lietuvių diasporos istorijos programa. Dėstytojai išeivijos tyrinėjimus integravo į studijų kursus. Be to, kasmet (2001–2018) buvo rengiamos doktorantų ir magistrų konferencijos „**Intelektuali lietuvių egzilio istorija**“, kuriose narpliotos pačios įvairiausios problemos, įskaitant išeivijos intelektualų indėlį ir pozicijas įvairiais laikotarpiais. Drauge tai buvo stiprus pagrindas ruošti būsimus tyrinėtojus, kurių kelios dešimtys pasirinko mokslininko kelią, apgindami disertacijas. Dalis jų tapo Lietuvių išeivijos instituto darbuotojais. Tenka tik apgailestauti, kad VDU šiuo metu minėtos programos nėra, nors išeivijos problemų svarba nesumažėjo – aktualių temų spektras plečiasi. Tam įtakos turi ir globalizacija, ir laisvėjantis, bet ir nestabilus pasaulis bei didesnis, sunkiai suvaldomas migracijos srautas.

Lietuvių išeivijos instituto mokslinės veiklos apžvalga

Institute kaupiama archyvinė medžiaga (vienas iš Instituto prioritetų) paskatino atsirasti ne vieną disertaciją visiškai naujomis išeivijos problematikos temomis, pavyzdžiui: Dainos Dapkutės tyrimai, skirti pokario išeivių liberaliosios srovės organizacijų veiklai nušviesti; Giedriaus Janausko tyrimas apie pokario JAV ir Kanados lietuvių bendruomenių politinę, lobistinę veiklą; Ilonos Bučinskytės–Strumickienės tyrimas, skirtas išeivijos ateitininkų veiklai nušviesti; Giedrės Milerytės–Japertienės tyrimai apie pokario lietuvių ir lenkų santykius emigracijoje. Vitalijos Kasparavičiūtės tyrimai buvo skirti Lietuvos Respublikos emigracijos politikai 1918–1940 m., o štai Vida Bagdonavičienė disertacijoje analizavo Lietuvos diasporos politikos formavimą ir raidą 1990–2009 m. Astos Petraitytės–Briedienės tyrimai skirti Lietuvos diplomatinės tarnybos ryšiams su lietuvių išeivijos politinėmis grupėmis pokariu, o Egidijaus Balandžio tyrinėjimai nukreipti į išeivijos sporto istoriją, kuri apima visas bangas ir davė ne vieną žymų ar pasaulinio garso sportininką. Būtina pažymėti, kad sportas – tikrai svarbi tyrimo tema, nes ne vienas lietuvių išeivijos sportininkas plačiai garsino Lietuvos vardą užsienyje. Be to, sportas užėmė gana reikšmingą vietą visų bangų emigrantų jaunimo gyvenime. Šios ir nepaminėtos disertacijos papildo mūsų žinias apie išeiviją nauja medžiaga ir reikšmingomis įžvalgomis.⁶

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad beveik visų disertacijos (papildytos) buvo išleistos kaip monografijos. Be to, kai kurie disertacijų autoriai sudarė dokumentų savo nagrinėta tema rinkinius ir juos publikavo kaip šaltinius, kuriais naudojasi ir kiti mokslininkai. Pradžia, manytume, padarė Dalia Kuizininė, publikavusi 2003 m. knygą „Lietuvių literatūrinis gyvenimas Vakarų Europoje 1945–1950 m.“, kurią sudarė mokslo studija (jos disertacijos pagrindu) ir surinkti dar neskelbti dokumentai.⁷ Tokių publikuotų dokumentų rinkinių reikšmę iš esmės įvertino JAV lietuvis mokslininkas Romualdas Kriaučiūnas. Perskaitęs I. Bučinskytės sudarytą dokumentų rinkinį, skirtą ateitininkams, jis pažymėjo, kad tai „nėra vien įdomus pasiskaitymas, bet gerai paruoštas tiltas pageidaujantiems toliau

⁶ Visos disertacijos, parengtos Lietuvių išeivijos institute ir apgintos VDU, saugomos VDU bibliotekoje.

⁷ Kuizininė, Dalia, *Lietuvių literatūrinis gyvenimas Vakarų Europoje 1945–1950 m. (studija ir šaltinių publikacija)*. Vilnius: Versus aureus, 2003, 518 p.

tyrinėti ateitininkų organizacijos išeivijoje patirtį ir atliktus darbus“⁸. Kaip jau minėta, toks įvertinimas tinka visiems Institute sudarytiems dokumentų rinkiniams.

Lietuvoje iki Centro ir Instituto atsiradimo mokslininkų pagrindinis dėmesys kryo į Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių. LII tyrimus išplėtė ir aprėpė įvairių užsienio šalių lietuvių išeiviją, pradėdamas nuo Lietuvos pabėgėlių, po Antrojo pasaulinio karo išsikūrusių Vokietijoje ir kitose pasaulio šalyse. Tyrimus tuo klausimu pradėjo istorikas L. Saldukas, kultūrologė D. Kuizininė, Instituto bendradarbis Vincas Bartusevičius. Reikia pažymėti, kad Instituto darbuotojai didesnę dėmesį sutelkė į pokario lietuvių išeiviją; ypač matomi tyrinėjimai išeivijos liberaliosios krypties temomis. Išeivijoje iš dešinės krypties veikėjų straipsnio autoriui teko nugirsti tam tikro nepasitenkinimo balsų ir bandyti paaiškinti, kad taip atrodo tik iš dalies. Reikia suprasti, kad pradžioje tyrimus nemažai nulėmė Instituto archyvai, perduoti daugiausia liberaliosios srovės atstovų, ir ryšius su Institutu nuolat palaikantys išeivijos profesorai, kurių dauguma pritarė „Šviesos-Santaros“ idėjoms. Tuo labiau kad jie yra ir pokario bangos gyvi liudininkai – kaip svarbus šaltinis tyrinėtojiui. Tačiau LII veikloje yra daug pavyzdžių, kurie rodo, kad išeivijos problemos tiriamos įvairiais kampais, iš visų emigracijos bangų ir įvairių srovių bei organizacijų įvairiuose kraštuose perspektyvų. Institute atliekami ir platesni projektiniai tyrinėjimai. Tai suprantama, nes LII vykdo tyrimus dviem esminėmis kryptimis: 1) lietuvių diasporos visuomenės ir kultūros istorijos XIX–XXI a. tyrimai; 2) tarpdisciplininiai posovietinių diasporų tyrimai.

Šiuolaikinio pasaulio migracija, tapusi globaliu reiškiniu, ženkliai palietusi ir Lietuvos gyventojus, pasižymi neįtikėtinomis transformacijomis, iškelia migracijos, kaip nacionalinio tapatumo išsaugojimo ir plėtojimo integruojantis svetimoje aplinkoje, problematiką. Ji tampa mokslinių diskusijų objektu. Tai tapo ir viena iš Instituto stambių nagrinėjamų tematikų; pateiksime keletą (iš daugelio) svarbesnių pavyzdžių.

Atrodo, kad istorikų L. Salduko ir Daivos Kuzmickaitės atliktų tyrimų bei LII kolektyvinio nedidelės apimties darbo paviešinimas 2002–2004 m.⁹ buvo postūmis Institutui plačiau gilintis į imigrantų išsikūrimą, adaptaciją ir lietuvių bendruomenių veiklą įvairiais laikotarpiais bendresniais ir konkrečiais probleminiais klausimais. Dėmesio ypač sulaukė pačios gausiausios, šiuolaikinės bangos problemos.

Institute 2001 m. įvyko pirmoji tarptautinė konferencija įvairių kraštų migracijos procesų analizei ir istorijai nušviesti. Jos pranešimų pagrindu 2005 m. buvo išleista straipsnių anglų kalba rinktinė.¹⁰ Kaip prisiminė ilgametė Instituto darbuotoja D. Dapkutė, ši konferencija visų atmintyje liko kaip vienas rimčiausių kada nors organizuotų Instituto renginių.¹¹

⁸ Kriauciūnas, Romualdas, „Ateitininkų federacijos išeivijoje „dienoraštis“, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 2 (6) (2008), 198.

⁹ Saldukas, Linas, *Lithuanian Diaspora*. Vilnius: Vaga, 2002, 198 p.; Aleksandravičius, Egidijus, Kuizininė, Dalia ir Dapkutė, Daiva, *The Cultural Activities of Lithuanian Émigrés*. Vilnius: Versus aureus, 2002, 24 p.; Kuzmickaitė, Daiva, *Between Two Worlds: Recent Lithuanian Immigrants in Chicago (1988–2000)*. Vilnius: Versus aureus, 2003, 190 p.; Kuzmickaitė, Daiva Kristina, *Tarp dviejų pasaulių: naujieji imigrantai lietuviai Čikagoje (1988–2000)*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2004, 208 p.

¹⁰ *Beginnings and Ends of Emigration. Life without Borders in the Contemporary World*, sud. Dalia Kuizininė. Vilnius: Versus aureus, 2005, 300 p.

¹¹ 2025 04 01 Daivos Dapkutės laiškas Juozui Skiriui, asmeninis archyvas, b. „Korespondencija 2025–2026 metais“, l. n.

2007 m. balandžio 24 d. Institute buvo surengta didelė konferencija „**Šiuolaikinės lietuvių migracijos ypatumai: pasaulio lietuviybės diskursai**“, kurios metu pranešimai skaityti net 6 sekcijose („Šeimos migracijos politika“, „Lietuvių migracija ir tapatumai“, „Lietuvos valstybės dvigubos pilietybės politika“, „Šiuolaikiniai migracijos procesai“, „Lietuvos diskursai“ ir „Šiuolaikinė lietuvių migracija“). Per konferenciją siekta detalizuoti emigracijos proceso ypatumus. Buvo aptariami ekonominiai, socialiniai, demografiniai, politiniai tarptautinio mobilumo aspektai tiek teoriniu, tiek empiriniu lygmeniu. Dalis pranešimų publikuota žurnale „Oikos“. Praėjus ketveriems metams, t. y. 2011 m. spalio 20 d., surengta dar viena tarpdalykinė konferencija „**Pasaulio lietuviybės idėja: šiuolaikinės migracijos patirtys**“. Joje pristatyta pasaulio lietuvių idėja šiuolaikinės migracijos procesų kontekste, pasaulio lietuviybės samprata kaip lietuviškojo tapatumo modelis. Diskutuota apie valstybės migracijos politiką, dvigubą pilietybę, globalios Lietuvos strategiją.¹²

2008 m. žurnalo „Oikos“ visas antras numeris skirtas mokslo straipsniams (14) tema „**Lietuviškam švietimui išeivijoje – šiandien ir praityje**“¹³. Ši svarbi švietimo tema buvo ir toliau gilinama. Tais pačiais metais publikuotas kolektyvinis darbas „**Emigracija ir šeima: vaikų ugdymo problemos ir iššūkiai**“, kuriame nagrinėjama migruojančių šeimų ir jų vaikų kolektyvinė patirtis, apibūdinami emigravusių lietuvių vaikų lituanistinio ugdymo ypatumai, pateikiama duomenų apie lituanistines mokyklas užsienio šalyse. Leidinio medžiaga grindžiama LII atlikto sociologinio tyrimo duomenimis.¹⁴ Recenzentai gerai įvertino šį darbą – kaip svariais empiriniais duomenimis grindžiamą conceptualią reiškinio analizę. Tarpdalykinis, daugiakultūris požiūris šią knygą daro aktualią lituanistikos, sociologijos, istorijos mokslininkams ir pasaulinei lietuvių bendruomenei.¹⁵

Dar vienas svarbus, praktinę reikšmę turintis kolektyvinis darbas apie aktualią šiądienę problemą publikuotas 2018 m. pavadinimu „**Lietuvių jaunimas Jungtinėje Karalystėje: grįžimo į Lietuvą nuostatos**“. Darbo tikslas – pristatyti Jungtinės Karalystės lietuvių jaunimo reemigracijos nuostatų tyrimą, kartu įtraukiant platesnį lietuvių jaunimo migracijos ir reemigracijos tendencijų kontekstą, stengtasi išsiaiškinti, kas skatina sugrįžti ir kas nuo tokio sprendimo sulaiko.¹⁶

2010–2012 m. buvo vykdomas kolektyvinis projektas „**Lietuviai pasaulyje: tautinio identiteto išsaugojimas emigracijoje**“. Jo pagrindu išleista monografija tokiu pat pavadinimu, kurioje nagrinėjamos atskiros emigracijos iš Lietuvos bangos (XIX a. pab. – XXI a. pr.). Šioje knygoje atskleidžiami išeivių emigracijos bangų skirtumai, lietuvių tautybės kaita išeivijoje, tautinio tapatumo išlaikymo būdai ir problemos svetimame krašte.¹⁷

Be to, teoriniu lygmeniu 2016 m. balandžio 14 d. ir 2018 m. rugsėjo 28 d. įvyko konferencijos „**Diasporos ir migracijos iššūkiai: teorinės prieigos, kompleksiniai ir**

¹² *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 3 (3) (2007), 169–170; 1 (13) (2012), 185.

¹³ *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 2 (6) (2008), 9–149.

¹⁴ *Emigracija ir šeima: vaikų ugdymo problemos ir iššūkiai*, sud. Egidijus Aleksandravičius ir Daiva Kristina Kuzmickaitė. Vilnius: Versus aureus, 2008, 416 p.

¹⁵ Pivorienė, Jolita, „Apie emigraciją ir šeimą išeivijoje“, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 1 (7) (2009), 146–148.

¹⁶ <https://www.pljs.org/istorija>.

¹⁷ Dapkutė, Daiva, Dačioliienė, Ingrida, Jovaišienė, Diana, Kuzmickaitė Daiva Kristina, Saldukas, Linas ir Ūsaitė, Kristina, *Lietuviai pasaulyje: tautinio identiteto išsaugojimas emigracijoje*. Klaipėda: Baltic Printing House, 2012, 256 p.

tarpdalykiniai tyrimai“. Pirmąją konferenciją LII organizavo kartu su VDU Lietuvių literatūros katedra. Antroji buvo tarptautinė, joje dalyvavo ir pranešimus skaitė Lietuvos, Didžiosios Britanijos, Lenkijos, Latvijos, Suomijos tyrėjai. Pranešimuose buvo pristatomi migracijos metodologiniai reiškiniai ir diasporos tyrimų aspektai, diasporos istorijos tyrimai, jų specifika, literatūros ir dailės lyginamieji tyrimai, kalbama apie teorines šiuolaikinių diasporos bei migracijos tyrimų atramas, tarpdalykinių tyrimų galimybes, aptarti Baltijos šalių diasporos bei migracijos tyrimai, šiuolaikinės migracijos sunkumai.¹⁸

Reikia atkreipti dėmesį, kad Instituto tyrėjams buvo ir yra svarbios išeivijos dvasinės sritys: religija, ideologijos ir pan. Lietuvių migracijos srautus lydėjo ir dvasininkai – kunigai, taip pat vienuoliai, vienuolės: jie ne tik teikė tautiečiams reikalingiausius dvasinius patarnavimus, bet ir tapo neatsiejama lietuvių išeivijos sociokultūrinio gyvenimo dalimi. Taigi, 2006 m. gegužės 5 d. Institutas kartu su Lietuvių katalikų mokslo akademija vedė konferenciją „**Lietuvių išeivijos katalikiškoji srovė: tarp tradicijos ir egzilio**“, skirtą lietuvių išeivijos patirčiai globaliame pasaulyje nagrinėti.¹⁹ 2015 m. žurnalo „Oikos“ visas pirmas numeris buvo skirtas **Lietuvių tautinės katalikų bažnyčios Amerikoje** analizei. Tai sudarė galimybę tyrėjams pažvelgti į šią religinę bendruomenę, skaičiuojančią daugiau kaip 100-metį, per etnoreliginio tapatumo prizmę. Publikuoti 9 straipsniai, kurie, be jokios abejonės, papildė lietuvių tautinės tapatybės sampratą šia unikalia bendruomenės istorija.²⁰ Neužmiršti ir lietuviai vienuoliai išeivijoje, nes jie yra neatsiejama Lietuvos Katalikų Bažnyčios ir visuomenės praeitis, dabartis ir turbūt ateities dalis. LII 2019 m. kovo 27 d. įvyko specialiai jiems skirta konferencija „**Vienuolijos lietuvių išeivijoje: istorija ir paveldas**“. Joje analizuotas vienuolių steigimas, raida ir įtaka išeivijai, jos sielovada, vienuolijos kaip lietuvių išeivijos sociokultūrinio gyvenimo centrai, vienuolių ryšiai su sovietine Lietuva, aptartos iškilios asmenybės vienuolių istorijoje, nušviesta vienuolių parama Lietuvai bei paveldas.²¹

Surengta ir specialių konferencijų, skirtų lietuvių išeivijos moterims, kariam, spaudai, radiui, išeivijos paramai atsikuriančiai Lietuvai, išeivijos paveldui Lietuvoje ir kt. Konferencijos ir seminarai, skirti prisiminti garsiams išeivijos visuomenės ir mokslo veikėjams: Stasiui Ylai, Adolfui Damušui, Antanui Maceinai, Broniui Railai, Vytautui Kavoliui, Juliiui Algirdui Greimui, Karoliui Drungai, Marijai Alseikaitei-Gimbutienei ir kitiems. Neužmiršti ir išeivijos literatūros ir meno kūrėjai Jonas Mekas, Julius Kaupas, Birutė Pūkelevičiūtė, Algimantas Mackus, Liūnė Sutema, Kostas Ostrauskas, Jurgis Jankus, Vytautas Kazimieras Jonynas ir kiti. Surengta bendresnių konferencijų intelektualiniam ir kultūros palikimui aptarti: 1) 2011 m. balandžio 7–8 d. tarpdalykinė konferencija „**Egzilinė tapatybė literatūroje**“, kurioje aptartos egzilio rašytojų patirtys tekstuose, tapatybės teorijos ir tapatybės kaitos problemos, migracijos atspindžiai literatūroje; 2) 2012 m. balandžio 27 d. konferencija „**Lietuvių tapatumo kaita egzilio kultūroje**“, kurioje buvo aktualizuojama lietuviškosios egzilinės tapatybės raiška kultūros, istorijos, lingvistikos, sociologijos ir

¹⁸ *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 1 (21) (2016), 153; 2 (26) (2018), 189.

¹⁹ *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 1 (1) (2006), 103.

²⁰ *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos. Lietuvių tautinė katalikų bažnyčia: etnoreliginis tapatumas išeivijoje* 1 (19) (2015), 5–156.

²¹ *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 1 (27) (2019), 214.

politikos srityse.²² Taigi, išplėstos ir kultūros temos, ypač išeivijos literatūros ir meno (dailės) tyrinėjimai. Dabartiniu laikotarpiu pristatomi ne tik kūrėjai, bet ir išeivijos kultūros tyrinėtojų darbai (to anksčiau nedaryta). Tam sąlygos puikios: mokslininkams dabar prieinami išeivijos kūrėjų darbai, tuo labiau kad daugelis menininkų padovanojo savo darbų Lietuvos muziejams.

Taip pat Institute kartu su Pasaulio lietuvių universitetu (toliau – PLU) rengiamas pažintiniu aspektu vertingas seminarų ciklas **„Lietuvių diaspora prieš 100 metų ir šandien“**. Seminaruose dalyvauja išeivijos atstovai (prof. Algirdas Avižienis, dr. Darius Udrys ir kiti), išeivijos istorijos tyrinėtojai. Pavyzdžiui, 2018 m. kovo 20 ir 27 d., balandžio 25 d. ir gegužės 23 d. vyko diskusijos apie išeivijos ateities vizijas, išeivių bangų skirtumus, įvairių šalių lietuvių bendruomenių gyvenimą, užsienio lietuvių atspindžius Lietuvos mokyklos programose.

Prie kitų renginių būtų galima priskirti organizuojamus pokalbius-diskusijas su žymiais išeivijos mokslininkais ir veikėjais (V. Adamkumi, prof. Algiu Mickūnu, a. a. prelatu Edmundu Putrimu, prof. Kęstučiu Skrupskeliu, prof. Violeta Kelertiene ir kitais), taip pat viešas diskusijas, pavyzdžiui, **„Ką reiškia būti šiandienos lietuviu išeivijoje?“**.

2024 m. LII ir Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekos-muziejaus darbuotojai ėmėsi naujos veiklos – tai susitikimai su buvusių Lietuvių diplomatinės tarnybos narių ir Lietuvos Respublikos diplomatų ir konsulų (garbės generalinio konsulo Los Andžele Vytauto Čekanausko, garbės konsulo Argentinoje Algimanto Rastausko ir garbės konsulo Australijoje Algio Kabailos (išeivijos atstovai)) artimaisiais, kurių metu buvo aptariamas jų istorinis palikimas ir archyvų likimas, archyvų tyrimo galimybės ir sklaida.²³ Šie susitikimai jau tampa tradicija. Visa tai leidžia išeivijos tyrinėtojams pajusti pačių išeivių, įsitraukusių į diplomatinę veiklą, nuotaikas, kitu kampu fiksuoti jų patirtis. Atsiskleidžia geresnis Lietuvos diplomatinio struktūrų ryšio su išeivija vaizdas. Drauge atsiranda galimybė išsaugoti ir jų dokumentinį palikimą.

Nuo 2020 m. Institute ir Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekoje-muziejuje kasmet vyksta vadinamosios **Vytauto Kavolio dirbtuvės** – tarpdisciplininis seminaras, kurio metu diskutuoja įvairių sričių kavoliškosios minties tyrėjai ir sekėjai, savo darbo prasmės ieškantys smalsuoliai, studentai, aptariama intelektualų misija išeivijoje, Lietuvoje nelaisvės metais ir dabar. Šių dirbtuvių pradžia – tarpdalykinė konferencija, skirta išeivijos filosofo, sociologo, kultūros istoriko V. Kavolio 90-ties metų sukakčiai pažymėti.²⁴ Pavyzdžiui, 2024 m. gruodžio 10 d. įvyko penktosios Vytauto Kavolio dirbtuvės „Kairiojo jautrumo likimas“, skirtos kairiosios minties raidai lietuvių išeivijoje, kairės (nekomunistiniam) intelektualiam palikimui aptarti. Tokie susitikimai ir diskusijos, be jokios abejonės, prisideda prie objektyvesnio išeivijos gyvenimo vingių, jų likimų suvokimo ir aprašymo. Taigi, LII buvo ir yra plačiai aptarta, apšnekėta ir aprašyta lietuvių išeivija nuo seniausių laikų iki dabar ir pačiais įvairiausiais klausimais, įvairiausiomis išeivijai aktualiomis, įskaitant intelektualines, temomis.

²² *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 1 (11) (2011), 170; 2 (14) (2012), 170.

²³ *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 1 (37) (2024), 184–185; 2 (38) (2024), 222.

²⁴ *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 1 (31) (2021), 194.

Išėivijos tyrimuose, išplėstuose į lyginamąją tarpkultūrinę plotmę, pateikiama reikšmingų apibendrinimų, aprėpiančių ne tik įvairias etnines teritorijas, bet ir epochas. Tai – bandymas, kaip pažymti tyrėja Margarita Matulytė, ne tik pažinti, kas, kur ir kodėl migruoja, bet ir suprasti migracijos procesų sukeltus socialinius ir kultūrinius pokyčius.²⁵

„Egzodo archyvas“ ir kiti leidiniai

Centro pirmieji penkeri metai (1994–1999) nebuvo tušti: doktorantai rašė disertacijas, publikavo straipsnius, dalyvavo konferencijose, kaupė archyvus (apie tai yra rašiusi D. Dapkutė²⁶). Centro pirmasis leidinys išėjo 1999 m. – tai Lietuvos Respublikos Prezidento Antano Smetonos korespondencija 1940–1944 m.²⁷; laiškai surinkti iš Broniaus Kviklio kolekcijos. Taip buvo pradėta programa „Egzodo archyvas“, skirta gaunamiems archyviniams dokumentams publikuoti, siekiant juos padaryti prieinamus tyrinėtojams ir skaitytojams. Instituto darbuotojai ruošėsi tiems darbams, kuriuos jau buvo galima parodyti visuomenei. Būtent nuo tada pasipylė studijos ir monografijos. Per paskutinius 25 metus LII parengė ar prisidėjo išleidžiant 54 knygas, įskaitant 10 knygų iš tęstinio leidinio „Egzodo archyvas“ serijos (iki 2023 m. fiksuojamos 43 Instituto išleistos knygos).²⁸

„Egzodo archyve“ ir ne tik publikuojami įvairių veikėjų laiškai (pvz., istoriko Vinco Trumpos, filosofo Algirdo Juliaus Greimo, Lietuvos diplomatų), atsiminimai (politinio veikėjo Juozo Gabrio-Paršaičio, mokslininko Kazio Almeno) ir dienoraščiai (veikėjo Juozo Vilčinsko), surinkta publicistika – publikuoti ir nepublikuoti straipsniai (veikėjo Vinco Rastenio, filosofo V. Kavolio, publicisto, kritiko Liūto Mockūno, visuomenininko A. Damušio, politologo Aleksandro Štromo ir kitų), taip pat valstybės įstaigų atstovų (LDT narių ar diplomatų užsienyje po 1940 m.) ir išėivijos organizacijų dokumentai.²⁹ Tie leidiniai padeda atskleisti naujus istorijos faktus, išėivių patirtis, aktualijas ir problemas, asmenybes, jų požiūrius ir tų požiūrių poveikį platesniems išėivijos sluoksniams. Publikuotuose dokumentuose fiksuojami sudėtingi ir dramatiški pasitraukimo iš Lietuvos po Antrojo pasaulinio karo momentai, aprašomi įsikūrimo ir adaptacijos svetur metai, kasdienio gyvenimo ir karjeros peripetijos svetimuose kraštuose. Be viso to tyrinėtoji sunkiau suvokti užsienio lietuvio – emigranto ar pabėgėlio – būseną svetimame krašte.

Skelbiami ir LII mokslininkų tyrinėjimai. Pavyzdžiui, D. Dapkutės apginta disertacija buvo 2002 m. publikuota kaip pirmoji Instituto monografija.³⁰ Taip parodyta, kad apgintos

²⁵ Matulytė, Margarita, „Reemigracija: tarpukario Lietuvos kaimo kasdienybės kultūros transformacijų tyrimai“, *Migracija: sampratos ir patirtys*, sud. Margarita Matulytė. Vilnius: LNDM ir LKTI, 112.

²⁶ Dapkutė, Daiva, „Išėivijos studijų centro sukaktis“, *Darbai ir dienos* 21 (2000), 311; Dapkutė, Daiva, „Išėivijos institutas: planai ir viltys“, *Darbai ir dienos* 22 (2000), 271–272.

²⁷ *Antano Smetonos korespondencija 1940–1944 metais*, sud. Daiva Dapkutė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 1999, 676 p.

²⁸ „Tęstinio leidinio Egzodo archyvas serija“, *VDU Lietuvių išėivijos institutas*, žiūrėta 2024 rugsėjo 5, <https://iseivijosinstitutas.lt/isleistos-knygos>; „Kitos išleistos knygos“, *VDU Lietuvių išėivijos institutas*, žiūrėta 2024 rugsėjo 5, <https://iseivijosinstitutas.lt/isleistos-knygos>.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Dapkutė, Daiva, *Lietuvių išėivijos liberaliosios srovės genezė: politiniai-organizaciniai aspektai: 1945 m. – šeštojo dešimtmečio pabaiga*. Vilnius: Vaga, 2002, 312 p.

disertacijos bus publikuojamos, viešinamos. Iš tiesų, dauguma disertacijų išeivijos klausimais, apgintų Vytauto Didžiojo universitete, buvo publikuotos, ir ši tradicija tęsiama.

Instituto darbuotojai rūpinasi ir išeivijos mokslininkų, dirbančių VDU ar turinčių ryšį su universitetu, tyrimais, skirtais išeivijos istorijai, jų publikavimu. Pavyzdžiui, 2006 m. publikuota prof. Broniaus Vaškelio knyga „Žvilgsnis iš atokiau II: lietuviškoji scena Jungtinėse Amerikos Valstijose 1889–1990“. Ji papildė ne tik tuo metu skurdžią lietuviško teatro bibliografiją, bet ir mums nežinomą vieną iš išeivių kultūrinių veiklų. Bet dar svarbiau tai, kad autorius mums parodo, jog už surinktų ir išdėstytų faktų slypi aistros – estetinės, ideologinės, patriotinės – teatralų ambicijos ir kultūrininkų rūpestis išsaugoti nacionalinę tapatybę.³¹ Tai, be jokios abejonės, praktiškas pavyzdys jauniems tyrinėtojams gvildinant išeivijos istorijos klausimus. Taigi, kiekvieną knygą globoja Institutas – tai naujas žingsnis į lietuvių išeivijos istoriją, kuriuo atskleidžiami nelabai žinomi ar visai nežinomi įvykiai, epizodai, problemos, kilusios išeivijos politikos, kultūros ir visuomeninio gyvenimo srityse. Drauge plečiama naujų tyrimų bazė aktualioms problemoms gvildinti.

Tęstinis mokslo leidinys „Oikos“

Kiekvienos institucijos brandumą rodo leidžiami periodiniai mokslo žurnalai. Institutas nuo 2006 m. leidžia Lietuvių migracijos ir diasporos studijoms skirtą tarpdisciplininį žurnalą „Oikos“ (iš gr. k. „namai“), išeinantį du kartus per metus. Redakcinė kolegija žurnalo pirmame numeryje rašė, kad „Oikos“ skirtas „pasaulio lietuvių, lietuvių migracijos ir emigracijos problemų bei su tuo susijusios politikos analizei, išeivijos istorijos ir kultūros tyrinėjimams publikuoti, skleisti, populiarinti“. Be to, „žurnalo akiratyje turi rasti vietos rūpesčiams, svarbiems tiek tarptautinei, tiek krašto visuomenei, besidominčiai lietuvių tautos pasaulyje ateitimi“³². Reikia pažymėti, kad per daugelį metų tuos uždavinius žurnalas įgyvendino ir užsibrėžtos linijos laikosi.

Iki šiol išleisti 38 žurnalo numeriai, kuriuose publikuota daugiau kaip 280 originalių mokslinių ir apžvalginių straipsnių. Žurnale rasime recenzijų, archyvinių dokumentų publikacijų, taip pat su išeivija susijusių renginių Lietuvoje Prezidentūroje, Seime, Vyriausybėje, mokslo įstaigose kroniką. Žurnalas atviras visiems rašantiesiems išeivijos istorijos ir kultūros klausimais – ne tik istorikams, bet ir sociologams, politologams, kultūrologams bei kitiems. LII organizuojamose konferencijose ir seminaruose išeivijos klausimais skaityti pranešimai randa vietą žurnalo puslapiuose kaip straipsniai. Beje, žurnale gali publikuoti savo tyrimus ne tik doktorantai, bet ir magistrai. LII vadovybė skatina ne tik išeivijos praeities, bet ir dabarties tyrinėjimus. Neatsitiktinai žurnalo turinyje nuo pat pradžių straipsniai buvo grupuojami į du skyrius: „Šiuolaikiniai migracijos procesai“ ir „Diasporos istorija ir kultūra“, – tai atspindi ir jau minėta LII tyrinėjimų kryptis. Žurnalas, kaip ir instituto rengiamos konferencijos, seminarai bei diskusijos, yra išeivijos tyrėjų telkimosi ašis.

³¹ Klivis, Edgaras, „Išeivijos teatro šimtmetis“, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 1 (2006), 92.

³² „Redakcijos žodis“, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 1 (1) (2006), 8.

Ne kartą teko girdėti kolegų atsiliepimų, kad „Oikos“ istorinės emigracijos studijoms suteikia daugiau tarpdiscipliniškumo. Žurnalas „Oikos“ – ne tik LII vizitinė kortelė, bet ir Instituto veiklos atspindys.

Prezidento Valdo Adamkaus biblioteka-muziejus

Instituto veikla prasipletė, kai 2011 m. sausio 16 d. VDU rektorate buvo pasirašyta viešosios įstaigos Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekos-muziejaus steigimo sutartis. Steigėjais tapo V. Adamkus, Kauno miesto savivaldybė ir Vytauto Didžiojo universitetas. Direktoriaus pareigas pradėjo eiti istorikas Arūnas Antanaitis.³³ Atsivėrė nauji veiklos horizontai, apčiuopiamai prasipletė LII veikla. Tai – ne tik Prezidento pasiekimus įamžinanti vieta, bet ir inovatyvaus kultūros ir mokslo židiny, suteikiantis galimybę gilinti žinias, susijusias su lietuvių išeivijos istorija. Dar prieš muziejaus įkūrimą veikė nuolatinė ekspozicija, skirta lietuvių išeivijos politiniam, kultūriniam, visuomeniniam gyvenimui, taip pat buvo reguliariai rengiamos teminės išeivijos istorijai skirtos parodos, remiantis Institute saugomais archyvais.³⁴ Įkūrus muziejų padaugėjo įvairių renginių: išeivijos menininkų (dailininkų, skulptorių, fotografų) parodų, knygų ir dokumentinių filmų pristatymų, mokslininkų paskaitų. Pagerėjo šviečiamosios sklaidos sąlygos. Kaip pavyzdį galima įvardyti 2018 m. gegužės 3 d. įvykusį Kanados lietuvių Antano Šileikos memuarų knygos „Basakojis bingo pranešėjas“ pristatymą. Prisiminimai apie vaikystę, lietuvių įsikūrimo Kanadoje rūpesčiai, studijų metai, žurnalistinis ir akademinis darbas. Pasakojimai apie tapatybę, emigraciją, pašaukimą ir darbą. Kitas pavyzdys – 2020 m. vasario 19 d. Ramūno Čičelio knygos „Jono Meko „Aukso vidurys“: kūrybos filotopinė žiūra“ apie žinomą išeivijos menininką, jo literatūros ir filmų analizę, filosofinius apmąstymus pristatymas.³⁵ O štai 2023/2024 m. Draugija užsienio lietuviams pažinti (toliau – DULP) suorganizavo tyrinėtojų skaitytų gana egzotinių paskaitų: Dainiaus Junevičiaus „Lietuvių emigracija į Pietų Afrikos Respubliką“; Giedriaus Janausko „Urugvajaus lietuvių istorijos: pilietinio aktyvumo pėdsakai“; Vaido Petrulio „Šiaurės Amerikos lietuvių architektūra“; Lino Didvalio „Lietuviai Tolimuosiuose Rytuose: nuo bendruomenių iki nuotykių ieškotojų“.³⁶ Tai – tik keletas pavyzdžių. Į paskaitų dienotvarkę bandoma įtraukti naujų ar primirštų temų, kurios klausytojams būtų ne tik įdomios, bet ir informatyvios, siekiant diskusijų. Taip atsiskleidžia įvairių institucijų bendradarbiavimas, kurio centre pastebimas LII.

Apskritai galima teigti, kad iki šiol išeivijos klausimų tyrinėtojai yra atlikę darbų, kurie daugiau ar mažiau atskleidžia išeivijos esmę: aprašytos visos lietuvių išeivijos bangos ir nustatytas bent preliminarus išvykusiųjų skaičius. Atkreiptinas dėmesys, kad geriausiai iš-tirta pokario dipukų banga. Sudarytas neblogas išeivijos kultūrinės ir religinės veiklos vaizdas, atlikti išeivių kartų tautiškumo išlaikymo ir silpnėjimo tyrimai. Nemažai gilintasi į

³³ „Prezidento Valdo Adamkaus biblioteka-muziejus“, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 2 (12) (2011), 177.

³⁴ *Lietuvių išeivijos institutas*, sud. Lietuvių išeivijos institutas. Kaunas, [s.a.], 5.

³⁵ *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 2 (26) (2018), 186; 1 (29) (2020), 209.

³⁶ *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 1 (37) (2024), 184–186.

išeivijos intelektualinius ir švietimo klausimus. Padėti geri moksliniai pagrindai aptariant Pirmosios ir Antrosios Lietuvos Respublikų požiūrį ir politiką į emigraciją bei valstybės ryšių su išeivija problemas. Istorikai nemenkai domėjosi išeivijos politine-propagandine veikla siekiant Lietuvos nepriklausomybės. Tyrinėtojai ir toliau aptaria bei gilina su užsienio lietuviais siejamų sąvokų, tokių kaip „migracija“, „emigracija“, „imigracija“, „išeivija“, „egzilis“, „egzodas“, „diaspora“, „tremtiniai“, „pabėgėliai“, „perkeltieji asmenys“ ir kitos, reikšmes.

Vis dėlto tai nereiškia, kad nebėra galimybių ar jau nebebūtina plėtoti ir gilinti minėtų klausimų. Visuomet verta grįžti prie tirtų problemų, suradus naujų šaltinių. Grįžti verta vien jau dėl to, kad čia slypi naujos tyrimų erdvės, iškilę nauji klausimai, neužmirštant, kad yra gausybė netirtų temų, klausimų ir problemų.

Kokie dar laukia darbai?

Taigi pasaulyje plačiai pasklidusi lietuvių išeivija labai įvairialypė, turi ilgą ir daugiasluoksnę istoriją, tad jos pačius įvairiausius aspektus reikia ir toliau tyrinėti. Kodėl reikia tyrinėti? Lietuvių išeivija – mūsų tautos šaka. Mums, mūsų visuomenei reikia konkrečių šalių lietuvių bendruomenių istorijos sintezių, panašių į dr. Antano Kučo redaguotą knygą „Amerikos lietuvių istorija“³⁷ ar Vinco Bartusevičiaus „Vokietijos lietuviai 1950–1990“³⁸. Jau yra pirmieji LII eksperimentiniai bandymai – 2008 m. publikuotas Instituto kolektyvinis leidinys „**Didžiosios Britanijos lietuvių bendruomenė: praeitis, dabartis, ateitis**“. Leidinio privalumas – autorių ambicingas užmojis apžvelgti bendruomenės istoriją nuo XIX a. iki mūsų laikų. Analizuojamos pastangos išsaugoti tautinę tapatybę svetimame krašte.³⁹ Panašiu tikslu 2009 m. išėjo kitas LII kolektyvinis leidinys – „**Prancūzijos lietuvių bendruomenė: istorija ir dabartis**“, kuriame apžvelgiami įvairūs Prancūzijos lietuvių istorijos tarpsniai ir įvykiai, analizuojama įžymių Prancūzijos lietuvių kultūrinė, visuomeninė veikla.⁴⁰ Instituto tyrėjų ekspedicija 2011 m. Brazilijoje savo darbo rezultatus apibendrino leidiniu „**Pokalbiai lietuvių pasaulio pakraštyje: Brazilija**“. Knygos sudarytojai teigia, kad šią knygą galima vertinti kaip šaltinių publikaciją – pagrindą tolesniems Brazilijos lietuvių diasporos tyrimams.⁴¹ Reikia pasakyti, kad Pietų Amerikos kraštų lietuviams buvo skirta ne viena konferencija, seminaras ar diskusija ir ne vienas dokumentinis filmas. Pavyzdžiui, 2010 m. rugsėjo 16 d. parodytas filmas „**Eldorado – lietuviai Brazilijoje 1924–1928**“ arba 2018 m. sausio 16 d. įvyko renginys „**Pietų Amerikos lietuviybės dvasia**“, kurio metu peržiūrėti ir aptarti dokumentiniai filmai „**Raudonoji Cerro**“ ir „**Patagonijos atmintys**“ (rež. Henrikas Gulbinas ir E. Aleksandravičius) ir kiti.

³⁷ *Amerikos lietuvių istorija*, red. Antanas Kučas. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1971, 639 p.

³⁸ Bartusevičius, Vincas, *Vokietijos lietuviai 1950–1990*. Vilnius: Versus, 2021, 495 p.

³⁹ *Didžiosios Britanijos lietuvių bendruomenė: praeitis, dabartis, ateitis*, sud. Daiva Dapkutė. Vilnius: Versus aureus, 2008, 272 p.

⁴⁰ *Prancūzijos lietuvių bendruomenė: istorija ir dabartis*, sud. Linas Saldukas. Vilnius: Versus aureus, 2009, 232 p.

⁴¹ *Pokalbiai lietuvių pasaulio pakraštyje: Brazilija*, sud. Egidijus Aleksandravičius, Daiva Kuzmickaitė, Ingrida Celešūtė ir Marija Raškauskienė. Vilnius: Versus aureus, 2013, 296 p.

Reikia priminti, kad savo sintezių laukia ir veiklios Kanados, Australijos lietuvių bendruomenės, Rusijos ar net Tolimųjų Rytų lietuviai, be jokios abejonės, ir kitų kraštų lietuviai.

Paminėti leidiniai ar keliamos idėjos rodo, kad ir šiuolaikinė emigracija tampa bendro istorinio naratyvo dalimi. Suprantama, tai skatina tolesnius ir gilesnius tyrimus ne tik minėtose, bet ir kitose šalyje, kuriose gyveno ir gyvena mūsų tautiečiai. Tik reikalinga surasti naujų tyrinėtojų, kuriuos būtina tikslingai nukreipti į tuos ar jau pradėtus kitus išeivijos regionų tyrimus. Bet tam dar reikia išsamesnės pačių lietuvių išeivijos bendruomenių konkrečiose šalyse analizės kreipiant dėmesį į jų susivienijimų, draugijų, parapijų istorijas. Šiose organizacijose virė didžioji dalis išeivijos visuomeninės, kultūrinės, švietimo, ekonominės ir politinės veiklos, kuri ir atspindėjo išeivių pasiekimus, nesėkmes, įvairių įsitikinimų sankirtas. Tiesa, patys išeiviai bandė įvairių jubiliejų proga aprašyti savo organizacijas ir parapijas.⁴² Tai, be jokios abejonės, yra svarbus šaltinis ir orientyras būsimų mokslininkų tyrinėjimams. Tikslinga būtų atskirai paanalizuoti išeivijos ekonominę padėtį: verslus, darbus gamyklose, skerdyklose ir žemės ūkyje, valstybės sektoriuje, apskaičiuoti išeivių socialinių sluoksnių santykį bendruomenėse ir pagal tai įvertinti vienos ar kitos bendruomenės aktyvumo lygį, draugijų finansinį pajėgumą, jų įtaką išeivijai.

Tiesa, reikia priminti, kad doktorantė Daiva Simanavičiūtė 2008 m. apgynė disertaciją, skirtą Pasaulio lietuvių bendruomenės (toliau – PLB) atsiradimui, veikimui, išeivijos pozicijoms iki XX a. 8 dešimtmečio moksliskai aptarti.⁴³ Tai – dipukų bangos svarbios organizacijos tyrimas, kurį būtina pratęsti. (Be to, pažymėtina, kad šiuo atveju, kaip retai būna, disertacija netapo monografija. Mat, pasitaiko, kad po sėkmingo disertacijos gynimo autoriai pakeičia savo tolesnę darbinę karjerą.) Aiškesnis PLB vaizdas atsiskleidė, kai 2012 m. Kristina Ūsaitė apgynė disertaciją „Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos kūrimas (-is) ir veikla išeivijoje XX a. 6–9 dešimtmečiuose“. Disertantė išanalizavo svarbiausius šio reiškinio socialinius-politinius ir institucinius aspektus, jų tarpusavio sąveikas bei atskleidė PLJS narių pozicijas aktualiausiais lietuvių išeivijos gyvenimo klausimais.⁴⁴ Tema taip pat dar nebaigta nagrinėti, laukia tyrinėjimų tęsinio. Tiesa, būtina pasakyti, kad Institute ir toliau išlieka nemažas susidomėjimas Pasaulio lietuvių bendruomenės organizacija. LII darbuotojų užsibrėžtas siekis įamžinti visus PLB buvusius valdybos pirmininkus palaipsniui įgyvendinamas. Pirmoji kregždė – D. Dapkutės monografija, skirta trečiam pirmininkui Juozui Bačiūnui.⁴⁵ D. Kuizinienė parengė publikuoti monografiją, skirtą ketvirtam pirmininkui Stasiui Barzdukui. Laukiami ir kiti autoriai. Tokie tyrimai, žinoma,

⁴² Sužiedėlis, Simas, *Šv. Pranciškaus lietuvių parapija. Auksiniam parapijos jubiliejui paminėti 1903–1953*. Lawrence, Mass. Putnam, 1953, 416 p.; Gliuda, Jurgis, *Šv. Kazimiero parapija Los Angeles mieste: istoriniai bruožai 1941–1966*. Brooklyn, New York: [s.n.], 1966, 231 p.; Širvydas, Vytautas, Diržys, Antanas ir Budreckis, Algirdas M., *Susivienijimo lietuvių Amerikoje 90-ties metų istorija ir jos santrauka anglų kalba: 1889–1976*. New York, N.Y.: Susivienijimas lietuvių Amerikoje, 1976, 631 p.; Barėnas, Kazys, *Britanijos lietuviai 1947–1973 m.* Londonas: Nida, 1978, 359 p. ir daugelis kitų.

⁴³ Simanavičiūtė, Daiva, „Pasaulio lietuvių bendruomenės raida XX a. 5–8 dešimtmečiuose“. Daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, 2008, 194 p.

⁴⁴ Ūsaitė, Kristina, „Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos kūrimas (-is) ir veikla išeivijoje XX a. 6–9 dešimtmečiuose“. Daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, 2012, 322 p.

⁴⁵ Dapkutė, Daiva, *Lietuviškos širdies ambasadorius Juozas Bachunas-Bačiūnas (1893–1969)*. Vilnius: Versus aureus, 2014, 472 p.

leidžia geriau suprasti Pasaulio lietuvių bendruomenės platų ir įvairiapusį veikimą, vaidmenį tautos gyvenime ir vietą tautoje. Drauge pagerbiamos išeivijai svarbios asmenybės.

Dar neturime lietuvių išeivijos įtakingų politinio pobūdžio organizacijų – Amerikos lietuvių tarybos ir Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto – mokslinio lygio sintezių. Tiesa, plačiau apie šias organizacijas yra rašęs istorikas Juozas Banionis, tyrinėdamas jų politinę veiklą laisvinant Lietuvą.⁴⁶ Tačiau daug klausimų, pavyzdžiui, šių organizacijų formavimasis, vadovybės kaita, struktūrinių padalinių funkcionavimas, finansavimas, išeivijos įvairių organizacijų požiūriai ir panašūs, lieka iki galo neatskleisti. O kur dar neparašytos šių organizacijų vadovų, žymių išeivijos veikėjų, biografijos.

Tiesa, ne per seniausiai Lietuvos Prezidentų biografijų lentyna pasipildė nauju darbu: tai – E. Aleksandravičiaus didelės apimties monografija, skirta aktyviam JAV lietuvių veikėjui, Lietuvos Respublikos Prezidentui Valdui Adamkui, – informatyvus tyrimas, kuris apima ir Lietuvos bei išeivijos ryšius, kuriame detalizuojama pokario lietuvių išeivijos inteligentijos veikla Lietuvos valstybės laisvės labui ir asmenybės vaidmuo išeivių bendruomenėje.⁴⁷ Nežiūrint to, apskritai išeivijos tyrimuose biografiniam žanrui dar neskiriama pakankamai dėmesio. Būtų gerai, kad kiekvienas mokslininkas, dirbdamas konkrečia tema bendresniais išeivijos klausimais, rinktų medžiagą ir apie iškilus veikėjus, susijusius su jo nagrinėjama problema. Be to, būtų galima pradėti leisti išeivijos bangų, tam tikrų organizacijų vadovams skirtus enciklopedinio pobūdžio leidinius – biografinius žodynus. Jie pasitarnautų kaip tramplynas gilesnėms ir platesnėms studijoms. Tokie tyrimai, kuriais įamžinami iškilūs veikėjai, leidžia atskleisti asmenų veiklos motyvus ir pastangas, pastebėti ir nušviesti jų indėlį į bendrą veiklą bei santykį su bendruomene, išsiaiškinti darbų sėkmės ar nepasisekimo priežastis. Tenka priminti, kad aukštus kokybinius ir kiekybinius tyrimo rezultatus galima bus gauti tik tada, kai mokslininkams bus prieinamas išeivijos organizacijų ir jų vadovų veiklos dokumentinis paveldas. Išeivijos tyrinėtojams svarbu ne tik remtis išsaugotais archyvais, bet ir ieškoti bei surasti dar išlikusius, tačiau „palėpėse užmirštus“ išeivijos veiklos dokumentus.⁴⁸ Ypač skurdus pirmųjų išeivių – grynorių – dokumentinis palikimas.

Naujausia emigracijos banga po 1990 m., ypač XXI a. pradžioje Lietuvai suteikė dar neturėtos patirties – užplūdo imigrantai iš Azijos ir Afrikos šalių, pabėgėliai iš Ukrainos, Baltarusijos ir Rusijos. Tai – dar viena tyrinėjimų nepaliesta gana plati tema. Reikia mokslininkų dėmesio ir kitai svarbiai temai – lietuvių emigrantų grįžimui į Tėvynę (ne tik naujųjų emigrantų, vadinamųjų tarybukų, bet ir prieškario dipukų palikuonių). Yra žinomas, bet dar netirtas lietuvių grįžimas į Lietuvą iš Lotynų Amerikos šalių sovietmečiu ir žydų išvykimas iš Lietuvos TSR. Svarbu pajusti jų nuotaikas ir siekius prieš atvykstant, atvykus bei praėjus tam tikram laikotarpiui ir atvirkščiai, ypač tiriant emigrantus žydus. Istorikų dėmesio vertas tų emigrantų ir imigrantų ekonominis ir socialinis įsitvirtinimas,

⁴⁶ Banionis, Juozas, *Lietuvos laisvinimas Vakaruose: 1940–1975*. Vilnius: LGGRTC, 2010, 492 p.; Banionis, Juozas, *Lietuvos laisvinimas Vakaruose po Helsinkio akto: 1975–1994*. Vilnius: LGGRTC, 2017, 568 p.

⁴⁷ Aleksandravičius, Egidijus, *Adamkus*. Vilnius: Tyto alba, 2021, 477 p.

⁴⁸ Skirius, Juozas, „Lietuvių išeivijos veiklos dokumentų paieškos: problemos ir jų sprendimas“, *Pasaulio lietuvis*, 2023 gruodžio 11, https://pasauliolietuvis.lt/lietuviu-iseivijos-veiklos-dokumentu-paieskos-problemos-ir-ju-sprendimas/?fbclid=IwAR0OpmWzXgDr2r6rfLq_mm2LYlRyUUG-KWBAVRLyMjBOWFd8f5Kou4SsWQk.

prisitaikymas ar nesugebėjimas prisitaikyti naujomis gyvenimo sąlygomis. Kokie ryškėja gyvenimo naujoje aplinkoje privalumai ar trūkumai? Kaip mezgėsi kontaktai su seniau atvykusiais iš Lietuvos, kokie jų ryšiai su likusiais artimaisiais ir draugais Lietuvoje? Visa tai turi dominti tyrėją.

Taip pat svarbu sustiprinti tyrimus, skirtus įvairių išeivijos bangų ir organizacijų įvairiose šalyse pastangoms materialiai ir moraliai remti savo senąją Tėvynę prieš ir po Lietuvos nepriklausomybės iškovojoimo XX a. pradžioje ir pabaigoje. Pirmieji tyrimai tuo klausimu jau atlikti, daugiausia atkreipiant dėmesį į gausiausią ir turtingiausią lietuvių išeiviją JAV.⁴⁹ Telioka sulaukti Australijos, Kanados, Didžiosios Britanijos ir kitų šalių lietuvių paramos Lietuvai sintezių straipsniuose ar monografijose.

Tikslinga skirti dėmesį ne tik dešinėsios ir liberaliosios, bet ir kairesnės krypties išeivijai – socialistams ir komunistuojantiems lietuviams. Mokslininkai gana ilgai ignoravo šią išeivijos grupę, kuri apėmė visai nemažą skaičių mūsų tėvynainių įvairiuose kraštuose. Pavyzdžiui, JAV lietuvių Donato Janutos skaičiavimu (kitų duomenų neturime), iki Antrojo pasaulinio karo JAV lietuviai pagal politinę veiklą buvo pasiskirstę maždaug taip: katalikų – 45 proc., komunistų – 25 proc., socialistų – 20 proc., tautininkų – 10 proc.⁵⁰ Kairysis sparnas taip pat aktyviai veikė ir kultūrinėje, ir ekonominėje, ir politinėje išeivijos veikloje. Visa tai turime žinoti, įvertinti ir įjungti į išeivijos bendrą paveikslą. Be to, ir tarp komunistuojančių išeivių buvo įdomių asmenybių, apie kurias mums taip pat reikia žinoti be jokių iškreipimų: pavyzdžiui, verta patyrinėti Antano Bimbos, Leono Prūseikos, Rojaus Mizaros ir kitų veiklą ir išsiaiškinti, kodėl jie pasuko tokia kryptimi, ar nuosekliai laikėsi pasirinkto kelio ir panašiai.

Reikia neužmiršti, kad tarp šiuolaikinės ar ankstesnės išeivijos palikuonių yra ir tokių, kurie iš viso nežino ar nenori žinoti apie Lietuvą, palaikyti glaudesnių ryšių ne tik su kraštu, bet ir su savo tautiečiais. Jie taip pat turi būti tyrimo objektas. Tokių tyrimų beveik nėra arba aptinkama tik pavienių užuominų.

Iš viso to, kas pasakyta, išplaukia kita užduotis – viena sinteze aprėpti lietuvių išeiviją nuo seniausių laikų iki dabar. Svarbu – ne tik pažintinė, bet ir Lietuvos istorijos integracijos prasme – turėti bendrą užsienio lietuvių istoriją, t. y. parašyti lietuvių pasaulio istoriją. Tai jau suprato ir pirmuosius žingsnius žengė Pirmosios Lietuvos Respublikos istorikai.⁵¹ Tiesa, šiandien tuo klausimu taip pat turime pirmą bandymą: E. Aleksandravičius, remdamasis naujausiais tyrinėjimais, 2013 m. publikavo nemažos apimties knygą „Karklo diegas“⁵², kurioje aptaria emigracijos bangas, lietuvių šikūrimą įvairiose pasaulio vietose, pastangas išsaugoti lietuviškąją savastį. Autorius įvedė ir naujadarą „lietuvių pasaulis“, skirtingai nuo mums įprasto įvardijimo „pasaulio lietuviai“. Įvardijimas „lietuvių pasaulis“ simboliškai lyg ir stipriau sujungia visus užsienio lietuvius, labiau fiksuoja jų ryšį su senąja Tėvyne.

⁴⁹ Antanaitis, Arūnas, „Paramos Lietuvai sąjūdis: pasaulio lietuvių istorijos apžvalga ir užsienio lietuvių pagalba atsiuriančiai Lietuvos valstybei 1987–1993 m.“, in *Asmenybės. 1990–2015 m. Lietuvos pasiekimai*. Kaunas: Leidybos idėjų centras, 2015, 68–79; Antanaitis, Arūnas ir Dumčius, Vladas, „Lietuvių išeivijos katalikiškų organizacijų parama Lietuvai 1990–1993 metais“, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 2 (20) (2015), 19–36; Skirius, Juozas, *JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918–2018 metais*. Vilnius: Savas takas, 2018, 560 p.

⁵⁰ Januta, Donatas, *Lietuviški takai*. Vilnius: Petro ofsetas, 2015, 34.

⁵¹ *Lietuvos istorija*, red. Adolfas Šapoka. Kaunas: „Šviesos“ spaustuvė, 1936, 633–672.

⁵² Aleksandravičius, Egidijus, *Karklo diegas: lietuvių pasaulio istorija*. Vilnius: Versus aureus, 2013, 632 p.

Tai – pavyzdys ateities tyrinėtojams tematiškai ir chronologiškai išplėtoti lietuvių diasporos istoriją ir gilintis į jos problematiką bei permainas, pasitelkiant tarpdiscipliniškumą. Tokioje sintezėje privalo rasti visos svarbiausios išeivijos gyvenimo sritys ir veiklos, ryšiai su senąja Tėvyne.

Apibendrinimas

Apžvelgus vien tai, kas aptarta, ištirta ir paskelbta per 30 metų, galima teigti, kad Lietuvių išeivijos instituto darbuotojai ir vadovybė padėjo tvirtus pagrindus naujai istorijos mokslo kryptčiai – *emigrantologijai*, prie kurios darbuojasi vis daugiau įvairių sričių mokslininkų Lietuvos mokslo institucijose ir išeivijoje. Pagirtinas Lietuvių išeivijos instituto, Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekos-muziejaus, Pasaulio lietuvių universiteto ir Draugijos užsienio lietuviams pažinti bendradarbiavimas, leidžiantis plačiau ir, suprantama, detaliau pažinti išeiviją ir jos siekius.

Keturių didžiųjų lietuvių emigracijos bangų nuo XIX a. antros pusės iki XXI a. pradžios (jau nekalbant apie mažesnes bangas iki XIX a. vidurio ir sovietmečiu) pėdsakų įvairiuose žemynuose tyrimams darbo užteks ne vienai istorikų ir kultūrologų kartai. Lietuvių išeivijos institutas, kuriame darbuojasi, deja, nedaug mokslininkų, tikėkimės, ir toliau liks viena iš svarbių Lietuvos diasporos tyrimus koordinuojančių institucijų.

Yra pagrįstų vilčių, kad, daugėjant visuomenei prieinamos informacijos, viešinamos tyrimų ir skelbiamų šaltinių pagrindų, sąvokų „pasaulio lietuviai“ ir „lietuvių pasaulis“ supratimas dar labiau prasiplės, o Lietuvos visuomenėje išeivija bus ne *terra incognita*, o sudėtinė tautos kamieno šaka.

Literatūra

Aleksandravičius, Egidijus, *Adamkus*. Vilnius: Tyto alba, 2021, 477 p.

Aleksandravičius, Egidijus, *Karklo diegas: lietuvių pasaulio istorija*. Vilnius: Versus aureus, 2013, 632 p.

Aleksandravičius, Egidijus, Kuizinienė, Dalia ir Dapkutė, Daiva, *The Cultural Activities of Lithuanian Émigrés*. Vilnius: Versus aureus, 2002, 24 p.

Amerikos lietuvių istorija, red. Antanas Kučas. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1971, 639 p.

Aničas, Jonas, „JAV lietuvių emigrantų politinis klerikalizmas 1945–1950 m.“, *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, A serija* 1 (42) (1973), 51–65.

Aničas, Jonas, „Lietuvių išeivijos pažangiųjų jėgų kova prieš klerikalizmą“, *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, A serija* 3 (48) (1974), 27–37.

Antanaitis, Arūnas, „Paramos Lietuvai sąjūdis: pasaulio lietuvių istorijos apžvalga ir užsienio lietuvių pagalba atsikuriančiai Lietuvos valstybei 1987–1993 m.“, in *Asmenybės. 1990–2015 m. Lietuvos pasiekimai*. Kaunas: Leidybos idėjų centras, 2015, 68–79.

Antanaitis, Arūnas ir Dumčius, Vladas, „Lietuvių išeivijos katalikiškų organizacijų parama Lietuvai 1990–1993 metais“, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 2 (20) (2015), 19–36.

- Antano Smetonos korespondencija 1940–1944 metais*, sud. Daiva Dapkutė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 1999, 676 p.
- Banionis, Juozas, *Lietuvos laisvinimas Vakaruose: 1940–1975*. Vilnius: LGGRTC, 2010, 492 p.
- Banionis, Juozas, *Lietuvos laisvinimas Vakaruose po Helsinkio akto: 1975–1994*. Vilnius: LGGRTC, 2017, 568 p.
- Barėnas, Kazys, *Britanijos lietuviai 1947–1973 m.* Londonas: Nida, 1978, 359 p.
- Bartusevičius, Vincas, *Vokietijos lietuviai 1950–1990*. Vilnius: Versus, 2021, 495 p.
- Dapkutė, Daiva, *Lietuviškos širdies ambasadorius Juozas Bachunas-Bačiūnas (1893–1969)*. Vilnius: Versus aureus, 2014, 472 p.
- Dapkutė, Daiva, *Lietuvių išeivijos liberaliosios srovės genezė: politiniai-organizaciniai aspektai: 1945 m. – šeštojo dešimtmečio pabaiga*. Vilnius: Vaga, 2002, 312 p.
- Dapkutė, Daiva, „Išeivijos institutas: planai ir viltys“, *Darbai ir dienos* 22 (2000), 271–272.
- Dapkutė, Daiva, „Išeivijos studijų centro sukaktis“, *Darbai ir dienos* 21 (2000), 311.
- Dapkutė, Daiva, Dačioliienė, Ingrida, Jovaišienė, Diana, Kuzmickaitė Daiva Kristina, Saldukas, Linas ir Ūsaitė, Kristina, *Lietuviai pasaulyje: tautinio identiteto išsaugojimas emigracijoje*. Klaipėda: Baltic Printing House, 2012, 256 p.
- Didžiosios Britanijos lietuvių bendruomenė: praeitis, dabartis, ateitis*, sud. Daiva Dapkutė. Vilnius: Versus aureus, 2008, 272 p.
- Emigracija ir šeima: vaikų ugdymo problemos ir iššūkiai*, sud. Egidijus Aleksandravičius ir Daiva Kristina Kuzmickaitė. Vilnius: Versus aureus, 2008, 416 p.
- Gliauda, Jurgis, Šv. Kazimiero parapija Los Angeles mieste: istoriniai bruožai 1941–1966. Brooklyn, New York: [s.n.], 1966, 231 p.
- Istorijos klastotojai. Užsienio lietuvių nacionalistų koncepcijų kritika Tarybų Lietuvos istorijos klausimais (1940–1974)*. Vilnius: Mintis, 1976, 192 p.
- „Kitos išleistos knygos“, VDU Lietuvių išeivijos institutas, žiūrėta 2024 rugsėjo 5, <https://iseivijosinstitutas.lt/isleistos-knygos>.
- Klivis, Edgaras, „Išeivijos teatro šimtmetis“, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 1 (2006), 92.
- Kriauciūnas, Romualdas, „Ateitininkų federacijos išeivijoje „dienoraštis“, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 2 (6) (2008), 198.
- Kuizininė, Dalia, *Lietuvių literatūrinis gyvenimas Vakarų Europoje 1945–1950 m. (studija ir šaltinių publikacija)*. Vilnius: Versus aureus, 2003, 518 p.
- Kuizininė, Dalia, „Trys Lietuvių išeivijos instituto dešimtmečiai: istorija ir dabartis“, *Draugas*, 2024 gruodžio 12, nr. 99, 5, 11.
- Kuzmickaitė, Daiva, *Between Two Worlds: Recent Lithuanian Immigrants in Chicago (1988–2000)*. Vilnius: Versus aureus, 2003, 190 p.
- Kuzmickaitė, Daiva Kristina, *Tarp dviejų pasaulių: naujieji imigrantai lietuviai Čikagoje (1988–2000)*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2004, 208 p.
- Lietuvių buržuazinių emigrantų istoriografijos kritika: straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mokslas, 1980, 152 p.
- Lietuvių išeivijos institutas*, sud. Lietuvių išeivijos institutas. Kaunas, [s.a.], 16 p.
- Lietuvos istorija*, red. Adolfas Šapoka. Kaunas: „Šviesos“ spaustuvė, 1936, 633–672.
- Matulytė, Margarita, „Reemigracija: tarpukario Lietuvos kaimo kasdienybės kultūros transformacijų tyrimai“, *Migracija: sampratos ir patirtys*, sud. Margarita Matulytė. Vilnius: LNDM ir LKTI, 102–123.
- Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 1–37 (2006–2024).

- Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos. Lietuvių tautinė katalikų bažnyčia: etnoreliginis tapatumas išėivijoje* 1 (19) (2015), 5–156.
- Pivorienė, Jolita, „Apie emigraciją ir šeimą išėivijoje“, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 1 (7) (2009), 146–148.
- Pokalbiai lietuvių pasaulio pakraštyje: Brazilija*, sud. Egidijus Aleksandravičius, Daiva Kuzmickaitė, Ingrida Celešiūtė ir Marija Raškauskienė. Vilnius: Versus aureus, 2013, 296 p.
- Prancūzijos lietuvių bendruomenė: istorija ir dabartis*, sud. Linas Saldukas. Vilnius: Versus aureus, 2009, 232 p.
- „Redakcijos žodis“, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 1 (1) (2006), 8.
- Saldukas, Linas, „Diasporos lobiai“, *Darbai ir dienos* 2 (11) (1996), 258.
- Saldukas, Linas, *Lithuanian diaspora*. Vilnius: Vaga, 2002, 198 p.
- Simanavičiūtė, Daiva, „Pasaulio lietuvių bendruomenės raida XX a. 5–8 dešimtmečiuose“. Daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, 2008, 194 p.
- Skirius, Juozas, *JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918–2018 metais*. Vilnius: Savas takas, 2018, 560 p.
- Skirius, Juozas, „Lietuvių išėivijos instituto Kaune 1994–2024 m. darbų apžvalga“, *Pasaulio lietuvis*, 2024 lapkričio 23, <https://pasauliolietuvis.lt/lietuviu-iseivijos-instituto-kaune-1994-2024-m-darbu-apzvalga/?print=print>.
- Skirius, Juozas, „Lietuvių išėivijos veiklos dokumentų paieškos: problemos ir jų sprendimas“, *Pasaulio lietuvis*, 2023 gruodžio 11, https://pasauliolietuvis.lt/lietuviu-iseivijos-veiklos-dokumentu-paieskos-problemos-ir-ju-sprendimas/?fbclid=IwAR0OpmWzXgDr2r6rfLq_mm2LYlRyUUG-KWBAVRLyMjBOwFd8f5Kou4SsWQk.
- Sužiedėlis, Simas, *Šv. Pranciškaus lietuvių parapija. Auksiniam parapijos jubiliejui paminėti 1903–1953*. Lawrence, Mass. Putnam, 1953, 416 p.
- Širvydas, Vytautas, Diržys, Antanas ir Budreckis, Algirdas M., *Susivienijimo lietuvių Amerikoje 90-ties metų istorija ir jos santrauka anglų kalba: 1889–1976*. New York, N.Y.: Susivienijimas lietuvių Amerikoje, 1976, 631 p.
- „Tęstinio leidinio Egzodo archyvas serija“, *VDU Lietuvių išėivijos institutas*, žiūrėta 2024 rugsėjo 5, <https://iseivijosinstitutas.lt/isleistos-knygos>.
- Ūsaitė, Kristina, „Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos kūrimas (-is) ir veikla išėivijoje XX a. 6–9 dešimtmečiuose“. Daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, 2012, 322 p.

THE LITHUANIAN EMIGRATION INSTITUTE:
AN OVERVIEW OF WORK AND RESEARCH IN 1994–2024

Summary. The active participation of Lithuanian émigré professors in the restoration of Vytautas Magnus University in Kaunas and in teaching various courses there naturally gave rise to the idea of establishing an institution at the university that would be dedicated to researching the history of the emigration. In 1994, the Center for Lithuanian Diaspora Studies was established, and in 2000, the Institute was founded, which in 2012, became known as the Lithuanian Emigration Institute (LEI). The Centre and the Institute have had from two to ten staff members at different times. This research institution collects and manages the archives of the diaspora, of which there are over 90 fonds, researches them and publishes the results of the research. The focus is not only on the history of the Lithuanian diaspora, but also on contemporary migration issues. Since 2006, the scientific journal *Oikos* has been published (two issues per year), with over 280 scientific and review articles, as well as a large number of reviews and source publications. The staff of the research institution has produced and published about 60 monographs and reference works; organised international and national conferences, seminars, roundtables, and discussions; presented books, exhibitions, and documentaries on a variety of diaspora topics; and participated in projects. These processes are continuing. Dozens of dissertations have been prepared and defended at the Institute. Research by specialists in various disciplines – history, sociology, cultural studies, religion, philosophy, and art – has found a place in the events and the journal *Oikos*, and has helped to better understand the fate of the diaspora in foreign lands. The variety of topics for research remains: there is a need for syntheses of individual Lithuanian communities, ideological diaspora currents, and major organisations; contemporary research on emigration and immigration; and more attention to the preparation of biographies of prominent diaspora figures. Over the past 30 years, the LEI staff has laid a solid foundation for a new branch of historical field – *emigrantology* – which has attracted a growing number of scholars from various academic and social institutions, with the aim of covering the history of Lithuanians abroad in the most objective manner possible.

Keywords: the Lithuanian Emigration Institute, the Center for Lithuanian Diaspora Studies, VMU, Kaunas, research, *Oikos*, monographs, dissertations, sources, articles, conferences, seminars, Vytautas Kavolis workshop, exodus.